

<http://indy.media.hu/node/8613>

A tervezés kérdése: újra napirenden

Michel Husson, hétfő, 2008. július 14

A kapitalizmus alaptermészete szerint egy olyan gazdasági rendszer, amelyben a társadalmi választásokat egyéni érdekek határozzák meg, a piac mechanizmusain keresztül: az, ami jó a tőke rentabilitására nézve, jó a társadalomnak. A fogyasztó állítólagos döntési szabadsága így csak hiú ábránd, mivel pusztán jövedelmének felhasználására korlátozódik, anélkül, hogy kifejezhetné véleményét a termelés céljairól, vagy, általában, a prioritások sorrendjéről. A fogyasztó-polgár tehát szabad például abban a tekintetben, hogy melyik bankot választja, de nem dönthet a bankok székhelyeinek luxus-miliójéről és a kórházak nyomorúságáról. Ezzel szemben, a tervezést úgy definiálhatjuk, mint a kollektív döntések elsőbbségét a magánérdekekkel szemben. Ez a fogalom egyszerűen eltűnt a közgazdasági viták területéről. Az emberi élet és a Föld minden területének az elpiacosítása [marchandisation] közben pusztán a lehetséges „szabályozások” fölvázolásához van jogunk, viszont a piac és a tervezés közötti klasszikus vitát, úgy látszik, végképp halottnak nyilvánították és eltemették. Valójában azonban ez csak a látszat, három okból is: a tervezés fogalma újjászületőben van a közjóra való hivatkozások formájában, implicite ez határozza meg a környezeti kérdésekről folytatott vitákat, és ugyancsak napirendre kerül az aktuális krízis miatt.

Az IPCC [Éghajlat-változási Kormányközi Testület], az UNEP [ENSZ Környezetvédelmi Programja] és az OECD újabb elemzéseit, az Európai Bizottság irányelveit, vagy a Kyoto utáni korszakról folytatott vitákat mind az a közös cél jellemzi, hogy irányszámokat rögzítsenek a CO₂ kibocsátás csökkentésének mértékéről – például a mostani szint egynegyedére 2050-ig, a Stern-jelentés esetében. Tipikusan tervezési aktusnak tekinthetjük azt, amikor a gazdasági aktivitás rendszerébe egy új kötöttséget vezet be. A cél elérésére ajánlott módszerek – CO₂-adó, avagy az emissziókereskedelmi piaca – a piaci logika megőrzésére irányulnak (játék az árakkal, egy pseudo-piac kialakítása), azonban még Natalia Tamirisa, az IMF kutatási osztályának a vezetője szerint is „a CO₂ kibocsátásra kivetett adók nem garantálják a kibocsátás korlátozását” (<http://tinyurl.com/5tnnco>).

Ugyanakkor ezek az eljárások a tervezési gyakorlat egy tipikus jegyével bírnak, az „adminisztrált árak” [prix administrés] eljárásával. Ez azt jelenti, hogy kitégítjük a gazdasági kalkulációt olyan költségtényezőkre, amelyeket a magánjellegű piaci kalkulációk nem tudnak figyelembe venni. Ez egy határozott szakítást jelent, ami megfordítaná a célok és az eszközök viszonyát, és megkérdőjelezná az uralkodó közgazdaságtan egyik alapvető elvét. Ez utóbbinak kapitalizmus-képe szerint az egyéni kezdeményezés és a szabad verseny egy olyan optimumhoz vezet, ahol a vállalkozások a legnagyobb hatékonysággal termelnek, a fogyasztók pedig szabadon döntenek a munka és a szabadidő között, azok hasznosságát [utilité] maximalizálva. Az egyének viselkedése, amit a kompetitív piacon kialakuló árak, mint jelek irányítanak, spontán módon úgy hangolódik össze, hogy az a lehetséges kollektív jólét maximumához vezet. A verseny szabályainak tisztelete és a torzító hatások hiánya az, ami garantálja ezt a konvergenciát. És valóban, a lehető legszigorúbban „demonstrálhatjuk” ezeket a sajátságokat, amennyiben egy tökéletesen statikus gazdaságot feltételezünk. Ha azonban a kapitalizmus valóságát tekintetbe véve gondolkodunk, ahol a befektetési döntéseket a termelőeszközök tulajdonosai hozzák meg, látni fogjuk, hogy a társadalom ezekre a privát döntésekre [choix privé] támaszkodva alakítja ki prioritásait.

Ezt a környezeti kérdések [question écologique] a lehető legélesebben mutatják meg. Itt ugyanis lényegében a következő alapigazságot kell bevallanunk: ha hagyjuk, hogy mindent a totális piac irányítson, a katasztrófa elkerülhetetlen. Ekkor el kell ismernünk, hogy az emberiség legelemibb érdeke – a túlélése – nem garantálható a piac erőinek szabad összjátékával, és hogy az emberi közösség (nem pusztán, mint individuumok sokasága) racionális és tudatos beavatkozása abszolút szükséges.

Egyszóval az élet alapformáinak a megőrzéséről van szó. A neoklasszikus inspirációjú ököpolitikai irodalom egyfajta taktikai visszavonulást folytat minden olyan kérdésnél, ahol arról van szó, hogy szimplán és egyszerűen a termelésre és a fogyasztásra alkalmazott normákat alakítsunk ki. Vegyük a négy-kerék meghajtású autók beszédes példáját: tökéletesen elképzelhető lenne, hogy szimplán és egyszerűen betiltsuk ezeket, kiértékelve a használati érték szempontjai szerint, hogy az általuk okozott károk nagyságrendekkel nagyobbak, mint a „jóléti” értékük [bien-être qu'ils procurent]. Nos, az effajta lépések [a neoklasszikus beállítottságú ököpolitikai irodalomban] állandó kritika tárgyát képezik, és az [előbbi] irodalom jelentős része azzal foglalkozik, hogy megmutassa, hogy az árszabályozás mindig hatékonyabb. Ennek a türelmetlen fogadkozásnak az oka világos: ha elkezdünk vitatkozni a termelés tárgyáról és a termelés mikéntjéről, akkor megkérdőjelezzük a vállalkozás szabadságát és, végső soron, a magántulajdont is. Itt tehát a gazdasági kalkuláció két szembenálló módjával állunk szemben: az egyik oldalon a magántulajdonon alapuló piaci kalkulációval, a másikon pedig egy olyan kalkulációval, ahol annak a maximalizálásáról van szó, amit az öreg Engels „hasznos társadalmi következmények”-nek [effets sociaux utiles] nevezett. A liberális közgazdászok jól megértették ezt, és hatalmas energiákat fektetnek abba, hogy megmutassák a környezeti hatékonyság és a konkurencia összeegyeztethetőségét.

Az ököpolitikai vita két alapvető kérdés körül forog: az adekvát célok meghatározása, és, ezt követően, a követendő módszerek a célok elérésére. Ez utóbbiak szempontjából nézve, a piaci megoldásokkal szembeni kételyek a tervezés elvének ökológiai újraalapításához kell hogy vezessenek, méghozzá ezúttal globális szinten. Azokat az elméleti visszavonulásokat, amit az uralkodó közgazdaságtan ezen a területen kénytelen végrehajtani, föl kell használni, az emberi tevékenység más területeire is kiterjesztve a vitát. Az ételkészítés-ellátás kérdésében például, több ország első reakciója az ételkészítés-export megadóztatása, sőt, korlátozása [contingenter] volt, a belföldi igények kielégítése érdekében. [...]

Egy másik, konkrétabb példa: az olajár emelkedése, és [a jelenlegi energiafelhasználási profil] ökológiai kockázatai szükségessé teszik a közúti közlekedés radikális visszaszorítását, aminek a megtervezése szintén szükségesszerű, másképp szólva, szükségesszerű a változások anticipálása, a szükséges átmenet irányításával [enclenchant] párhuzamosan. Ha kizárólag a piaci mechanizmusokra szorítkozunk, a gazdagok továbbra is folytatni fogják a szennyezést, míg a szegények életminősége tovább fog romlani, alternatív közlekedési és fűtési eszközök hiányában.

Ezek az új kihívások végre elégséges alapot kellene, hogy szolgáltatassanak arra, hogy meghaladjuk az úgymond „szocialista” országok tapasztalataira épülő régi érvet, miszerint a tervezés az alacsony hatékonyság és az ökológiai katasztrófák szinonimája. Ezekben az országokban nagyrészt eltörölték a magántulajdont, anélkül hogy a helyébe a társadalmi demokrácia lépett volna, ami az autentikus tervezés hatékonyságának alapfeltétele. Ha a kifejezés [a tervezés] végképp lejáratottnak tűnik, használhatunk valami mást helyette, például a közjavak [biens communs] megnevezést. A lényeg nyilván nem az elnevezésben van, hanem a társadalmi eszközökben [dispositifs], azaz, ebben az esetben, a demokratikus döntési folyamatokban.

Michel Husson honlapja, rengeteg írásával:

<http://hussonet.free.fr/>

http://fr.wikipedia.org/wiki/Michel_Husson

fordította: komb83 kukac gmail.com

